

Znanje v informacijski družbi

Blaž Kosovel

Ena izmed ključnih razlik, ki zaznamuje prehod iz dobe, imenovane moderna, v tisto, ki so je malce nerodno poimenovali postmoderna, je nedvomno pozicija in pomen vednosti. Če že govorimo o nekem prehodu, je to nedvomno ključnega pomena zanj. In ravno informacija je osrednji akter prehoda, saj je vezana neposredno na spremembo definicije vednosti. Moderno enciklopedijo so tako zamenjale novodobne baze podatkov, intelektualce pa tisti, ki so jih znotraj managerskega besednjaka poimenovali knowledge workerji, torej delavci znanja oziroma umski delavci. (To, da za slednje v slovenščini sploh nimamo ustreznega prevoda, le priča o naši (ne)vpetosti v svetovne trende.) Do pomena informacije bom tako dostopil ravno preko vznika knowledge workerjev v razmerju do tistega, ki so ga zamenjali.

Kaj sploh pomeni figura intelektualca? Gre za nekoga, ki proizvaja vednost, oziroma nekoga, ki mu primarno delo ni ročno delo. Ravno zato so na intelektualce vedno gledali zviška vsi, ki so služili kruh v potu svojega telesa, češ da sploh nič ne počnejo, oziroma se nič ne upehajo pri svojem početju. A ravno intelektualci so tisti, ki so v srednjem veku začeli zbirati učenost in s tem oblikovali nekaj, kar je postala skupna dediščina Evrope. Njihovo mesto je bila univerza, oziroma latinsko – *universitas* – celota, univerzum. Takrat je bil to nek nov prostor, kjer so lahko proizvodili vednost zaradi vednosti, torej brez potreb za njeno neposredno uporabo. Zadeva se je sicer nato izpela v sholastična vprašanja o tem, koliko angelov lahko sedi na konici meča, vendar kljub vsemu je to obdobje tisto, ko se je neko znanje sploh začelo kopičiti in oblikovati, ko so ljudje iz različnih koncev Evrope prihajali na univerze, da bi med seboj debatirali in si izmenjevali mnenja. Je pa potrebno dodati, da to nikakor ni bil zelo množičen pojav, vseeno pa zelo pomemben za nadaljni razvoj.

VISOKA KULTURA VS. POPULARNA KULTURA

Ideja avtonomne univerze je s selitvijo intelektualnega življenja na podeželske dvorce zamrla, znova pa so jo obudili v 19. stoletju, ko so nove nacionalne države potrebovale svojo utemeljitev, zaradi česar so se obrnile na izobraževalni sistem. Z revitalizacijo univerz pa so moč v javnem življenju pridobili tudi intelektualci. Ti moderni intelektualci so tako odigrali ključno vlogo pri vzpostavljanju moderne države in moderne družbe, pa tudi ideje naroda in domovine. Celotni projekt moderne so zgradili ravno intelektualci. In tudi celotno družboslovje se je rodilo zato. Hkrati pa je avtonomija univerz omogočala razvoj in raziskovanje tudi tistih ved,

ki niso služile za nikakršno praktično uporabo, vendar so bile vseeno ključne za razvoj kulture. In ravno za to se gre: kulturo v pomenu visoke kulture nekega naroda so oblikovali ravno intelektualci. Ali drugače, kultura je tisto področje družbenega življenja, ki je bilo v domeni intelektualcev, njihov privatni vrt. Ideja kulture je vzpostavila vednost kot moč v družbi, hkrati pa je to moč tudi utemeljila. Le izobražena elita je imela dostop do moči preko poznavanja znanosti, umetnosti in kulture nasploh, zaradi česar je lahko v takšni kulturi tudi vladala. Intelektualci sicer niso nadzorovali »kulturne potrošnje kulturnih produktov«, a krog njenih odjemalcev je bil ozek. Problem pa je nastal, ko se je ta krog nesluteno povečal in zaobjel vse družbene skupine. Potrebno je bilo udariti z vsemi topovi. S pojavom popularne kulture oziroma kulturne industrije se je začela velika bitka med pripadniki visoke kulture, ki zaničujejo plehkost popularne, in zagovorniki popularne kulture, ki zaničujejo elitizem visoke kulture. Barikade so še vedno postavljene in tudi bitka še traja. Ena ključnih razlik med obema oblikama pa je to, katerim ciljem služita; popularna kultura je namreč primarno namenjena potrošnji in pridobivanju denarja, ne pa kakšnim vzvišenim ciljem, katerim naj bi služila visoka kultura. A kot ugotavljajo nekateri, naj bi ključna težava pri vsem skupaj bila ta, da intelektualcev ni nihče povabil v ta novi svet kulturne produkcije in potrošnje. Namesto njih so na sceno vstopili galeristi, uredniki, izdajatelji, kulturni menedžerji, komunikologi, marketinški svetovalci, novinarji in vsi ostali, ki vrtijo kulturno industrijo.

NOVO POJMOVANJE IZOBRAŽENEGA ČLOVEKA

Intelektualci s svojo splošno izobrazbo in izostrenim okusom so ostali praznih rok, ostala jim je

le še kritika tega novega sveta. Na njihovo mesto so prišli *knowledge workerji*, ki prav tako delajo s pomočjo neke vednosti, vendar takšne, ki je neposredno uporabna. Z informacijami torej. Ostalo ne šteje več. *Knowledge worker* je torej, kot že ime pove, nekdo, ki dela s pomočjo nekega določene priučenega znanja. Krog takih ljudi je zelo širok, poleg vseh prej naštetih lahko k njim prištejemo tudi kirurge, računalniške programerje, oblikovalce, arhitekte, raznorazne svetovalce, pa tudi vse znanstvenike, strojnike, pravnike in tako naprej. Takšen profil človeka se od tradicionalnega intelektualca razlikuje v tem, da mu ne gre več za neko široko znanje, ki teži k razumevanju sveta in raznih abstraktnih kategorij, temveč za specializacijo, ki teži k produktivnosti organizacije in družbe nasploh. Potrebe družbe so se spremenile, saj je managerska organizacijska logika osvojila družbo in ji spremenila smoter.

V času klasičnega kapitalizma je svobodni trg potreboval samostojnega posameznika, ki se je izsolal v določen poklic in mu nato služboval celo življenje. Prav tako je bila ostra ločnica med intelektualnim in manualnim delom. Danes so se pogoji spremenili. Ločnica sicer še ostaja, pri čemer se je manualno delo preselilo v tretji svet, oziroma tja, kjer ni več toliko na očem »razvitemu svetu«, a za potrebe upravljanja celotnega sistema se je pojavilo še nekaj novega. Korporativna logika potrebuje ljudi, ki se stalno prilagajajo novim potrebam na trgu. Z velikim porastom informacijske tehnologije se je zaradi neprenehnega razvoja (oziroma spreminjanja infrastrukture) vse bolj pojavljala tudi potreba po nenehnem izobraževanju vseh zaposlenih v procesu. Ko se svet začne vrteti okoli informacij in ko je teh informacij vedno več, je namreč potrebno biti nenehno *updatejan*.

Če je univerza dala študentu na koncu študija poklic, današnja informacijska družba ne more več obstati na takšen način, saj se informacije kopičijo, za njihovo procesiranje pa so potrebna vedno nova znanja. Zato se je razvil koncept vseživljenjskega učenja, po katerem se je potrebno nenehno izobraževati z obiskovanjem seminarjev, delavnic in podobnih oblik učenja. Izobraževanje se je tako dejansko sprevrglo v usposabljanje za določeno potrebo. Študirajoči zato postane potrošnik znanja, znanje pa še eno blago na trgu, saj nima nikakršnih implikacij onkraj uporabne vrednosti. A to ima še druge posledice: matura – kot že beseda sama pove, je to zrelostni izpit, s katerim vstopiš

v svet odraslih. Naslednji takšen izpit je diploma. Ostanek tega je danes viden na primer v tem, da ženske, ki niso poročene, a so opravile diplomu, lahko nazivamo z gospa in ne več z gospodična. S konceptom vseživljenjskega učenja pa dejansko nikoli ne odrastemo, saj omenjena izpita nimata več takšne teže kot nekoč, ko se je tudi veliko manj ljudi izobraževalo na univerzah. Potrošnik znanja ne more več postati učenjak starega kova, saj je obsojen na to, da nikoli zares ne odrase.

NOV POMEN ZNANJA

Ker je informacijska družba naredila znanje za ključno dobrino, se je spremenil tudi pomen tega, kaj sploh znanje je. Ne obstaja namreč več nekaj, kar bi lahko imenovali visoka ali nizka izobrazba, temveč je tu le še uporabna in neuporabna izobrazba. Edina vednost, ki je kaj vredna, je torej tista, ki je aplikabilna, vse ostalo je ničvredno. Splošno izobražen človek je zato postal nepotreben, saj onkraj aplikacije ni več ničesar. Ker je družba postala menedžersko vodena organizacija, ni več nobene potrebe po kakšnih metafizičnih kategorijah, ki so dajale smisel ljudem pred tem, edina pomembna sta le še produktivnost in gospodarska rast, ki pa se tičeta organizacije in ne ljudi, ki v njej delajo. Poleg tega pa so, nedvomno v želji po distanciranju od umazanih denarnih konotacij, uvedli še dva pojma: sinergija in trajnostni razvoj, s katerima nešteti opletajo, čeprav dvomim, da vejo, kaj z njima sploh želijo povedati. Če organizacija ne deluje sinergijsko za trajnostni razvoj, ni na pravi poti, v nasprotnem primeru je naš cilj še vedno enak – večja produktivnost in posledično višja gospodarska rast. Če pa je gospodarska rast nizka, je potrebno delovati še bolj sinergijsko s še večjim poudarkom na trajnostnem razvoju, karkoli že to pomeni. In seveda – tako sinergija kot trajnostni razvoj sta prav tako pojma vezana na organizacijo in ne na posameznika.

MANAGEMENT ZNANJA ZA DOSEGO PRODUKTIVNOSTI

Razgledanega državljana je torej zamenjal delavec s specifičnim specializiranim znanjem, moderno osredotočenost okoli naroda in države pa osredotočenost okoli korporacije. Ključna sprememba je namreč ravno v tem, da je aplikacija znanja možna samo znotraj organizacije. *Knowledge worker* zato potrebuje organizacijo, ki edina lahko pretvori njegovo specializirano znanje v nek rezultat. Znanje

brez rezultata pa je, kot rečeno, ničvredno. Zato je v informacijski družbi ravno in edino organizacija tista, ki deluje. Organizacija je nov subjekt. In ker le organizacija deluje, sta ključni besedi njen osrednji parameter – produktivnost, poleg njega pa še gospodarska rast kot seštevek produktivnosti vseh organizacij v določeni družbi. Ob vsem tem tudi ni več nič čudnega, da se je beseda produktivnost še celo v ZDA začela uporabljati šele z drugo svetovno vojno.

V »klasičnem« kapitalizmu je veljala velika delitev med delavci in kapitalisti, oziroma med delom in lastnino, zato je bila takšna družba imenovana kapitalistična. Ko pa začnemo govoriti o družbi znanja, nam prejšnje razdelitve odpadejo, saj lastnina ni več ključna. Vsakdo namreč lahko kupuje delnice in s tem postane kapitalist in hkrati tudi lastnik. Ključno ni več to, kdo je lastnik, temveč kdo to lastnino upravlja, oziroma *managira* – menedžer torej. Prav tako pa je ključno tisto, s čemer upravlja, torej znanje. Menedžer mora torej izbrati prave ljudi s pravim znanjem in jih motivirati na pravi način, da postane organizacija čim bolj produktivna. Ali v drugačnem besednjaku – menedžer mora upravljati s človeškimi viri tako, da dosega čim večje sinergične učinke za trajnostni razvoj in najvišjo produktivnost. Posel managerja je torej spraviti znanje v delovanje.

V družbi znanja je tako produkt izobraževanja oziroma izobraževalnega procesa šele potencialni vložek za organizacijo. Izobraževanje je torej brez lastnega smotra, saj ji smisel daje šele smoter organizacije, ki pa ni nič drugega kot produktivnost. Nova vednost torej ni več nekaj, kar se nanaša na neke abstraktne pojme, temveč je le še informacija, osredotočena na rezultate. Ti rezultati so zato lahko vidni samo zunaj človeka, torej v organizaciji ali širše v družbi z napredkom znanja samega. Ravno zato celoten sistem te nove vednosti nima nikakršnega pomena za naša življenja, saj je le v službi večje produktivnosti in učinkovitosti organizacije in posledično družbe. Ravno zato smo s poplavo informacij izgubili smisel in ker jim ga religija (večinoma) ne more več ponuditi, se vedno več ljudi zateka v *new age*, kjer si lahko ustvarijo vzporeden svet, da v njem mirno prebivajo ne da bi se ozirali na okolje, ki jih obkroža. Cena za produktivnost je torej visoka, čeprav za mnoge nebitvena, saj izgubo pomena krpajo s požiranjem informacij in občutenjem energije.

BOLONJSKA REFORMA IN INOVATIVNA SHEMA

Takšno razumevanje znanja pa je bilo že implementirano tudi pri nas, in sicer preko birokratskega določila, ki ga nihče ne preizkusil v praksi, ugovarjali pa so mu tudi mnogi učitelji. Govorim seveda o bolonjski reformi, ki je bila plansko vsiljena celotni Evropski uniji, da bi postali konkurenčnejša družba znanja. Težava je seveda le v tem, da so se reforme nečesa tako kompleksnega kot je izobraževalni proces lotili na hitro, češ da je sprememba res mogoča čez noč. Kot da bi v tovarni preko poletja inštalirali nov tekoči trak, ki bi bolj učinkovito proizvajal izdelke, delavcem pa bi razlike v uporabi razložili v pol ure. (Seveda bi jih ob tem še nekaj odpustili.) A ker šola ni tovarna, je na vrsti že reforma reforme, kateri bo nedvomno sledila tudi reforma reforme reforme. Ironija pri vsem skupaj pa je, da je ravno Bolonjska univerza najstarejša univerza na svetu. Kot rečeno, namen Bolonjske reforme je narediti izobraževalni proces učinkovitejši – a za koga? Ravno za gospodarski sektor. Smoter šolanja je torej ravno večja gospodarska rast, skrajšanje časa študija pa višja učinkovitost študentov, da bodo lahko prej vstopili na »trg dela«. Da bodo torej imeli večjo dodano vrednost. To se velikokrat kaže tudi v ukinjanju smeri, ki imajo malo število vpisanih študentov ali tistih, ki so nepotrebna s stališča nove vednosti. Ali kot bi rekli drugače, tiste, ki »ne služijo ničemer.«

Ob tem velja omeniti najnovejši primer proizvodnje *knowledge workerjev*. V Sloveniji so dosedaj vsi podiplomski študenti prejeli (vsaj) 50-odstotno subvencioniranje s strani države. Letos pa so na visokošolskem ministrstvu pripravili spremenjen način subvencioniranja študija, po katerem bodo nekateri dobili 500 evrov na mesec in plačano šolnino, nekateri enako kot prej, vsi ostali pa nič. Zadevo so poimenovali *Inovativna shema za sofinanciranje doktorskega študija za spodbujanje sodelovanja z gospodarstvom in reševanja aktualnih družbenih izzivov*, pri čemer so aktualne družbene izzive določili v obliki sedemnajstih tematskih področij. Če torej podiplomski študent ne napiše dovolj »družbeno produktivne« naloge, najverjetneje tudi ni upravičen do sofinanciranja, oziroma ima zanj veliko manj možnosti. Teme, ki že tako nimajo možnosti za gospodarski uspeh, niso financirane, s čemer se seveda uničuje zanimanje zanje. Naravnost cinično pa je, da takšna shema prihaja od ministra, ki je diplomiral iz filozofije. •